

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

II.511.54.2019.MM

Pan

Zbigniew Ziobro

Minister Sprawiedliwości

Prokurator Generalny

W moim zainteresowaniu pozostaje kwestia ochrony interesów jednostki w postępowaniu karnym w następstwie wydania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego stwierdzającego niekonstytucyjność przepisu, na podstawie którego rozstrzygnięto w postępowaniu incydentalnym.

Do mojego Biura zwrócił się wnioskodawca – pokrzywdzony w postępowaniu karnym, wskazując, że odmówiono mu prawa udziału w postępowaniu w charakterze strony, pozostawiając bez rozpoznania zażalenie na odmowę dopuszczenia do udziału w postępowaniu karnym w fazie jurysdykcyjnej w charakterze strony – oskarżyciela posiłkowego. Zażalenie wraz z wnioskiem o przywrócenie terminu złożył po wydaniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego¹, stwierdzającym, że art. 56 § 3 k.p.k. w zakresie, w jakim wyłącza dopuszczalność zaskarżenia zażaleniem postanowienia wydanego na podstawie art. 56 § 2 k.p.k. odnoszącego się do oskarżyciela posiłkowego, jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

¹ Wyrok TK z 16.5.2018 r., K 12/15, OTK-A 2018, poz. 29.

Jak słusznie zauważył wnioskodawca, zmiana brzmienia przepisu przez wyrok zakresowy Trybunału Konstytucyjnego winna otwierać możliwość przywrócenia terminu w sytuacji, gdyby przepis w zmienionym brzmieniu umożliwiał dokonanie danej czynności.

Nie budzi wątpliwości stwierdzenie, że na skutek wydania wyroku Trybunału Konstytucyjnego przepis uznany za niezgodny z Konstytucją z dniem ogłoszenia orzeczenia przestaje obowiązywać i stąd nie może już być stosowany do żadnych zdarzeń, które nastąpią w przeszłości, a które to zdarzenia powinny być oceniane w świetle prawa obowiązującego². Dodatkowo, należy wskazać, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 16 maja 2018 r. jest wyrokiem zakresowym, tj. stwierdzającym niekonstytucyjność treści normatywnej zamieszczonej w art. 56 § 3 k.p.k. w zakresie, w jakim wyłącza dopuszczalność zaskarżenia zażaleniem postanowienia wydanego na podstawie art. 56 § 2 k.p.k. Zatem Trybunał przesądził, że na postanowienie odmawiające dopuszczenia do udziału w postępowaniu sądowym pokrzywdzonego w charakterze oskarżyciela posiłkowego ubocznego powinno przysługiwać zażalenie. Zdaniem Trybunału pozbawienie pokrzywdzonego prawa do zaskarżania orzeczenia sądu odbierającego mu status oskarżyciela posiłkowego, o którym mowa w art. 56 § 3, nie przechodzi testu proporcjonalności – nie jest środkiem najmniej dolegliwym ani niezbędnym w rozumieniu art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Mamy zatem do czynienia z niedopuszczalnym ograniczeniem (pozbawieniem) pokrzywdzonego konstytucyjnego prawa do zaskarżania orzeczeń sądowych wydanych w pierwszej instancji (art. 78 Konstytucji RP). Konsekwencją orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego jest przyjęcie, że do czasu zmiany treści art. 56 § 3 k.p.k. zażalenie na postanowienie o odmowie dopuszczenia pokrzywdzonego do udziału w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego ubocznego przysługuje na podstawie art. 459 § 1 k.p.k.³

² M. Florczak-Wątor, Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne, Poznań 2006, s. 152-157.

³ Podobnie także w wyroku z 3.10.2018r., SK 5/16 (OTK-A 2018/54), Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że art. 56 § 3 k.p.k. w brzmieniu obowiązującym do 30.06.2015 r., tj. do dnia poprzedzającego wejście w życie art. 1 pkt 13 ustawy z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247), w zakresie wyłączającym dopuszczalność zaskarżenia zażaleniem postanowienia wydanego na podstawie art. 56 § 2 k.p.k. odnoszącego się do oskarżyciela posiłkowego ubocznego, jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W uzasadnieniu cytowanego wyroku Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że pozbawienie pokrzywdzonego prawa do zaskarżenia postanowienia sądu odbierającego mu status oskarżyciela posiłkowego ubocznego albo status pokrzywdzonego istotnie ogranicza ochronę jego praw i interesów w procesie karnym.

W konsekwencji od chwili ogłoszenia wyroku Trybunału Konstytucyjnego (tj. od dnia 16 maja 2018 r.) na postanowienie o odmowie dopuszczenia pokrzywdzonego do udziału w sprawie charakterze oskarżyciela posiłkowego ubocznego przysługuje zażalenie na podstawie art. 459 § 1 k.p.k.

Jednocześnie należy wskazać, że w praktyce jednostki napotykają na problemy z przywróceniem terminu do dokonania danej czynności procesowej, po wyroku Trybunału Konstytucyjnego⁴, pomimo że, jak słusznie podnosi się w doktrynie, „unormowana w art. 190 ust. 4 Konstytucji instytucja »wznowienia postępowania« ma szersze znaczenie niż »wznowienie« w przewidziane w odpowiednich procedurach regulowanych w ustawach zwykłych i obejmuje wszelkie instrumenty proceduralne stojące do dyspozycji stron i sądów, dzięki wykorzystaniu których możliwe jest przywrócenie stanu konstytucyjności prawomocnych rozstrzygnięć w tym postanowień wydanych na podstawie aktu normatywnego uznanego późniejszym orzeczeniem Trybunału za niezgodny z Konstytucją”⁵. Celem instytucji określonej w art. 190 ust. 4 Konstytucji RP jest ponowne rozstrzygnięcie sprawy bez zastosowania niekonstytucyjnej normy. W konsekwencji, organy państwa mają obowiązek podjąć wszelkie dostępne środki prawne, nawet jeśli nie istnieje w tym zakresie odrębna procedura dla realizacji tej normy konstytucyjnej.

Mając na względzie, że sądy powszechne nie interpretują w taki sposób art. 190 ust. 4 Konstytucji RP, istnieje ryzyko, że również w następstwie wydania wyroku Trybunału Konstytucyjnego strona postępowania, w którego toku doszło do zmiany stanu prawnego, nie będzie mogła skorzystać z ochrony swoich interesów i pozbawiona zostanie możliwości przywrócenia terminu do kontroli sądowej jej zażalenia, czy też innych postanowień wydanych w postępowaniach incydentalnych. W związku z tym należy podjąć działania generalne, które zapewniłyby jednostce należytą ochronę.

Inspiracją i wyznacznikiem dla procedury karnej może być wprowadzenie do Kodeksu postępowania cywilnego art. 416¹ k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem mogą być uchylone postanowienia niekończące postępowania w sprawie, jeżeli zostały wydane na podstawie aktu normatywnego uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową

⁴ M. Florczak-Wątor, Orzeczenia TK..., s. 227.

⁵ Postanowienie TK z 14.4.2004 r., SK 32/01, OTK-A 2004 nr 4 poz. 35.

międzynarodową lub z ustawą. Nie jest to procedura wznowienia postępowania, lecz procedura szczególna, do której tylko odpowiednio stosuje się przepisy o wznowieniu postępowania. Rezultatem zastosowania art. 416¹ k.p.c. może być wykreowanie podstawy wznowienia postępowania określonej w art. 403 § 4 k.p.c. Przepisy o wznowieniu postępowania stosuje się odpowiednio. Przepis ten odnosi się do postępowań, w których toku wydano postanowienia niekończące postępowania w sprawie na podstawie aktu normatywnego niezgodnego z Konstytucją RP, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą, natomiast prawomocny wyrok kończący postępowanie w sprawie wydany został na konstytucyjnej i legalnej podstawie. Możliwe jest wówczas uchylene tych postanowień przy niewzruszaniu prawomocnego wyroku. Odpowiednie stosowanie przepisów o wznowieniu postępowania oznacza w szczególności, iż sąd nie może z urzędu uchylene postanowień, o których mowa; niezbędna jest skarga strony postępowania. Z treści tego przepisu wynika wyraźnie, że jedynym rozstrzygnięciem dopuszczalnym na skutek ponownego rozpoznania sprawy w zakresie dotyczącym materii regulowanej zaskarżonym postanowieniem w razie uwzględnienia skargi jest postanowienie uchylające zaskarżone orzeczenie. Jeżeli skarga jest bezzasadna, sąd ją oddala, co jest równoznaczne z odmową uchylene zaskarżonego postanowienia. W szczególności nie jest możliwe uchylene zaskarżonego postanowienia i wydanie nowego postanowienia. Omawiana regulacja służy pełniejszej realizacji unormowania zawartego w art. 190 ust. 4 Konstytucji RP⁶.

Przepis art. 416¹ k.p.c. ustanawia trzy przesłanki swego zastosowania. Po pierwsze, musi chodzić o sytuację, gdy Trybunał Konstytucyjny uznał za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą akt normatywny, który stanowił podstawę wydania postanowienia niekończącego postępowania w sprawie.

Po drugie, zastosowanie art. 416¹ k.p.c. wchodzi w grę wtedy, gdy doszło już do prawomocnego zakończenia postępowania w sprawie. Przed prawomocnym zakończeniem postępowania w sprawie postanowienia, które nie kończą postępowania w sprawie, w razie uznania przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, umową

⁶ M.P. Wójcik, Komentarz do art. 416¹ k.p.c., w: A. Jakubecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729, Lex/el. 2018. Bliżej na temat charakteru środka, o którym mowa w art. 416¹, por. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego, t. III. Środki zaskarżenia, cz. 2, Warszawa 2013, s. 1515–1516.

międzynarodową lub ustawą aktu normatywnego, który stanowił podstawę ich wydania, mogą być uchylane lub zmieniane stosownie do art. 359 § 2 k.p.c.

Po trzecie, art. 416¹ k.p.c. dotyczy tylko takich postanowień niekończących postępowania w sprawie, które zostały wydane w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem. Chodzi zatem o zakończenie postępowania w sprawie orzeczeniem merytorycznym. Obok sytuacji, w której nastąpiło zakończenie postępowania w sprawie prawomocnym wyrokiem, art. 416¹ k.p.c. ma także zastosowanie, gdy sprawę zakończono prawomocnym nakazem zapłaty, jak również w postępowaniu nieprocesowym, gdy sprawę zakończono prawomocnym postanowieniem co do istoty sprawy. W sprawie o ustalenie, że orzeczenie zagraniczne podlega albo nie podlega uznaniu oraz w sprawie o stwierdzenie wykonalności zagranicznego orzeczenia art. 416¹ k.p.c. ma zastosowanie, gdy postępowanie zostaje zakończone postanowieniem orzekającym *in meriti*⁷.

Ponieważ podobne do wskazanego powyżej rozwiązanie nie zostało przewidziane w procedurze karnej, należałoby rozważyć wprowadzenie do Kodeksu postępowania karnego rozwiązania analogicznego do art. 416¹ k.p.c.. Pozwoliłoby to na pełniejszą ochronę interesów jednostki oraz urzeczywistnienie konstytucyjnych standardów.

W związku z powyższym, zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o odniesienie się do powyższych uwag oraz rozważenie podjęcia odpowiednich działań legislacyjnych.

⁷ Zob. K. Weitz, w: J. Gudowski (red.), System Prawa Procesowego Cywilnego, t. III. Środki zaskarżenia, cz. 2, Warszawa 2013, s. 1517–1518.